

Ахмедов Орунбай Козубаевич
ЧАПКЫЛДЫК УРУУСУ
Ахмедов Орунбай Козубаевич
ПЛЕМЯ ЧАПКЫЛДЫК
Akhmedov Orunbay Kozubaeovich
CHAPKYLDYK TRIBE

УДК. 902/904

Аннотация. Кыргыз элинин этникалык тарыхы боюнча көптөгөн изилдөөлөргө жана жарык көргөн эмгектерге карабастан тарыхыбыз толук изилденип чыга электиги бардыгыбызга маалым. Айрыкча кыргыз урууларынын жаралышы, калыптанышы жана эволюциясы изилдөөлөргө муктаж. Бул багытта санжыралык материалдар изилдөөчүлөр үчүн кандайдыр бир деңгээлде жардам берет десек жаңылбайбыз. Санжырадагы уруунун генеалогиялык схемасы жана структурасы баалуу маалыматтардын бири катары саналат. Бирок, изилдөөчүлөр санжырадагы маалыматтардын хронологиясын түзүүдө бир топ кыйынчылыктарга дуушар болушат. Санжыранын жанрдык өзгөчөлүгүнө ылайык кээ бир окуялар тарыхый чындыктан алыстап кеткен учурлары да болот. Ар бир улуттун тарыхы анын курамындагы этникалык топтордун, уруу-уруктардын тарыхынан турат. Ошондуктан улутту түзгөн ар бир уруу-уруктун тарыхы ошол элдин тарыхында камтылбаса, анда улуттун тарыхы толук болбой калары анык. Ушул себептен улам кыргыз тарыхында ар бир уруу-уруктардын орду өзгөчө экендигин белгилеп кетким келет. Дал ушул маселе биздин илимий макалада тарыхый жактан анализденет.

Негизги сөздөр. Чапкылдык уруусу, генеалогия, Эртабылды Сулайманов, кыргыз эли, чапколду, Лейлек жергеси, кырк уруу.

Аннотация. Существующий корпус научных работ по этнической истории кыргызского народа, несмотря на его масштабность, не предоставляет исчерпывающих ответов на все вопросы, связанные с формированием и эволюцией кыргызской этнической общности. В частности, необходимы исследования происхождения, формирования и эволюции кыргызских племен. Генеалогические материалы представляют собой ценный источник данных, позволяющий исследователям углубить понимание этнической истории кыргызского народа. Генеалогическая схема и структура племени в генеалогии являются одной из ценных данных. Однако исследователи сталкиваются с некоторыми трудностями при составлении хронологии генеалогических данных. Генеалогические повествования, особенно в устной традиции, не всегда строго соответствуют исторической действительности, что объясняется влиянием мифологических представлений и стремлением к идеализации предков. Этническая история народа представляет собой совокупность историй составляющих его этнических групп и племен. Логично предположить, что комплексное исследование истории нации невозможно без детального изучения истории составляющих ее этнических групп. В связи с вышеизложенным, следует подчеркнуть значительный вклад каждого рода в формирование исторического и культурного наследия кыргызского народа. Именно этот вопрос исторически анализируется в нашей научной статье.

Ключевые слова: Род Чапкылдык, генеалогия, Эртабылды Сулайманов, кыргызский народ, левое крыло, регион Лейлек, сорок племён (кырк уруу).

Abstract. The existing corpus of scientific works on the ethnic history of the Kyrgyz people, despite its scale, does not provide exhaustive answers to all questions related to the formation and evolution of the Kyrgyz ethnic community. In particular, studies of the origin, formation and evolution of Kyrgyz tribes are needed. Genealogical materials are a valuable source of data, allowing researchers to deepen their understanding of the ethnic history of the Kyrgyz people. Genealogical scheme and tribe structure in genealogy is one of the valuable data. However, researchers face some difficulties in compiling the chronology of genealogical data. Genealogical narratives, especially in oral tradition, do not always strictly correspond to historical reality, which is explained by the

influence of mythological ideas and the desire to idealize ancestors. The ethnic history of a nation is a set of histories of its constituent ethnic groups and tribes. It is logical to assume that a comprehensive study of the history of a nation is impossible without a detailed study of the history of its constituent ethnic groups. In connection with the above, the significant contribution of each clan to the formation of the historical and cultural heritage of the Kyrgyz people should be emphasized. It is this issue that is historically analyzed in our scientific article.

Keywords: Chapkyldyk family, genealogy, Ertabyldy Sulaimanov, Kyrgyz people, left wing, Leilek region, forty tribes.

Мисалга кыргыз урууларынын бири болгон Чапкылдык уруусунун тарыхы жана санжырасын алсак болот. Студент кезибизде бизге алгач этнография боюнча сабак берген Эртабылды Сулайманов агайыбыз ар бирибиздин уруубузду сурап калды. Бардык студент курсташтарым өздөрүнүн урууларын атай баштады. Мен да чапкылдык уруусунан болом десем, айрым курсташтарым кыргызда андай уруу жок деп чыгышты. Ошондо Эртабылды Сулайманов мени чапкылдык деген уруу бар экендигин далилдеп чыкпайсыңбы деп, мага алгач курстук, кийин дипломдук ишимди чапкылдык уруусу боюнча жазууну сунуштаган болчу. Ошентип, мен Эртабылды Сулайманов агайымдын жетекчилиги астында чапкылдык уруусунун тарыхы, санжырасы жана географиялык жайгашуусу боюнча алгач курстук, андан кийин дипломдук иш жазганмын. 1990-жылы дипломдук ишимди жактап, артыкчылыгы бар дипломго ээ болдум. Дипломдук ишти жазууда усулдук жактан дасыккан адис, этнограф Эртабылды Сулайманов жардам берип, керектүү илимий эмгектерди жана тарыхый булактарды көрсөтүп, дайыма туура багыттама берип турганын белгилеп кетким келет.

Дипломдук ишти жазып жатып чапкылдык уруусунун өкүлдөрүнүн тилдик өзгөчөлүгү же говору, каада-салты, кийим-кечеси, ырдоо манералары, кол өнөрчүлүгү жана чарба иштерин жүргүзүүдө ичкилик кыргыздарынан эч айырмасы жок, окшош экендигине ынандым.

Чапкылдык уруусунун изилденбей калышынын себептери.

Кезинде Лейлек районунун аймагындагы уруулар жакшы изилденбей калган. Буга биринчиден, райондун борбордон алыстыгы себеп болсо, экинчиден Падышалык Россиянын жана Совет бийлигинин алгачкы жылдары (1917-1926) азыркы Лейлек районунун аймагында Чапкылдык, Бөксө-Сибирги жана Исфана волосттору Самарканд облусунун Ходжент уездине карап тургандыктан архивдик документтер Өзбекистандын архивдеринде калып калгандыгы себеп болгон.

Бардык кыргыз санжырачы жана тарыхчылары чапкылдыктар тууралуу үстөртөн гана маалымат беришкен. Падышалык Россиянын тушунда кыргыз уруу-уруктарын изилдеп, кагазга түшүргөн илимпоздор Ташкент, Кокон, Языван, Наманган ж.б. тараптагы чапкылдыктарга көңүл бурбай, Ходжент уездиндеги чапкылдыктар тууралуу гана жазышкан. Кыргыз уруу-уруктарын изилдеген адистер Совет доорунда деле Лейлек районунун аймагындагы чапкылдыктар менен гана чектелишкен. Ошол себептен чапкылдыктар кыргыз тарыхчылары тарабынан толук жана терең изилденбей калган. Санжыра иликтөөчүлөр, санжырачылар деле «уккан кулакка жазык жок» деген принцип менен, чапкылдыктарды бири найманга, кээ бири кесекке кошуп келишкен. Эгемен Кыргызстандын тушунда гана чапкылдыктар боюнча маалыматтар илимий оборотко алына башталды десек жаңылбайбыз [АТМ.1].

Чапкылдык – кыргыздын 40 уруусунун биринин аталышы. Ичкиликтер уруулук тобунун курамына кирет.

Чапкылдыктар: Жапар, Тайлакы, Салимбек, Имамшайык, Бакыбек, Каландар, Дидар, Калтатай, Асанали жана Карапорчо болуп, 10 уруктан турат.

Чапкылдык уруусунун курамына кирген уруктар жана алардын топтору:

1. Жапар: Чоттор, Алайчы, Калдар, Чиви, Шатырай.
2. Тайлакы: Тагайбек, Жаныбек, Алдарбек, Кошонбек, Белек.
3. Бакыбек: Сүюндүк, Мөндөкө, Куват, Түлкү, Кочкор, Шоорук, Баба.
4. Салимбек: Эрдене, Толубай, Ысмайыл, Арыкбай, Авалбек, Шайбек.
5. Дидар: Тентек, Темирбай, Айбаш, Шообаз.
6. Калтатай: Оштук, Ташкенттик, Кокондук.

7. Имамшайык: Кудайназар, Чалыш, Кошбай, Төөлөр, Кутмат.
8. Асанали: Сарыбашыл, Чоткара(кытай), Карынчы, Бөрүбек, Мурзабек, Чака, Кедей, Бешкалтак, Каракуш, Галасап.
9. Каландар: Акжол, Итемген, Торпок, Кенже.
10. Досмат (Карапорчо): Лепес, Курал, Казы.

Чапкылдыктардын жаралыш доорун санжыра айтып жүргөн уруу аксакалдары Манас баатырдын заманына алып барышат. Чапкылдык уруусунун негиздөөчүлөрүнүн бири катары саналган Ажыбай же Ажы бий Манас баатырдын чоролорунун бири болгондугу айтылат. Алгачкы жолу 1976-жылы июль айында Сулайман Кайыпов жетектеген Улуттук илимдер академиясынын илимий кызматкерлери Лейлек районуна караштуу Маргун айылынын тургуну Ормош Жакып уулунан Манас баатыр жана чапкылдыктан чыккан Ажы бий тууралуу маалыматты жазып алышкан. Ажы бийдин журту Сырдарыянын ортоңку агымынан орун алган «кожолордун шаары Кожокент» же Ходжент шаарынын чет жакасында жайгашкан Таш-Рабат, Арка өрөөндөрү тараптагы Кожобакырган-Сай дарыясынын жээгин бойлоп жайгашкан Бешкент, Эски-Оочу, Сүлүктү, Маргун, Даргаз, Дархун, Сегизтам, Аззаар, Овут, Акжар жана Сырдарыяга жакын турган Кулан-Баш, Казнак, Демай, Катма, Кайраккум, Көк Тонду, Катаган, Жийдели, Шөркөл айыл-кыштактарын өз кучагына камтыган чоң аймакты ээлеп тургандыгы айтылат.

Чапкылдык уруусунун аталышынын этимологиясы боюнча бир канча варианттар айтылып жүрөт. Биринчи вариантында чапкылдык «чапколдук» дегенди («чап» - сол, «кол» - кол же сол колдук) түшүндүргөн. Бул вариант чапкылдыктар Сырдарыянын сол жээгинде же «чап кол» тарабында жайгашкандыктан аларды башка элдер «чапколдуктар» деп атагандыктан улам келип чыккан. Экинчи вариантында чапкылдык деген сөздүн уңгусу «чапкы», «чапты», «чапкылы» дегенден келип чыккан деп айтылат. Учүнчү варианты боюнча чапкылдык – «чаптык», «чаап алдык» деген мааниде айтылып, согуштарга көп катышкан согушчан, жоокер эл дегенди туюндурат.

Кыргыздын 40 уруусунун бири болгон Чапкылдык уруусу тарыхта тагдырдын нечен-нечен сыноолорун башынан кечирип, жашоо үчүн күрөшүп, уюткулуу уруу катары калыптанып, даңктуу тарыхый узун жолду басып өткөн.

Кокон хандыгынын тушунда Кокон, Ходжент, Маргалан, Андижан, Наманган, Ташкент, Курама ж.б. бектиги же вилайеттердин аймагында жашаган чапкылдыктар тарабынан негизделген ондогон айыл-кыштактар болгондугу маалым. Ходжент тарапта: Бешкент, Эски-Оочу, Сүлүктү, Маргун, Даргаз, Дархун, Сегизтам, Аззаар, Овут, Акжар жана Сырдарыяга жакын турган Кулан-Баш, Казнак, Демай, Катма, Кайраккум, Көк Тонду, Катаган, Жийдели, Шөркөл айыл-кыштактары. Кокон тарапта: Калтатай, Казыкузат, Дарторкончу, Кудаяркан чек, Малахан чек, Окчу, Жаман-Жар ж.б. Маргалан тарапта: Чапкылдык ж.б. Андижан тарапта: Хаккулу-Абад ж.б. Наманган тарапта: Когой, Кайкы, Кызылтоо ж.б. Ташкент-Курама тарапта: Аксак-Ата, Нур-Ата, Алмазар, Арашан ж.б.

Миңдеген жылдар ата-бабаларыбыз мекендеп, ээлик кылып келген аймак Падышалык Россиянын тушунда 3 чоң бөлүккө ажырап, чапкылдыктар: кожонттук, ташкенттик жана ферганалык (кокондук, язавандык) деп атала баштаган. Падышалык Россиянын тушунда чапкылдыктар административдик-аймактык жактан Туркестан генерал губернаторлугунун (Туркестан крайынын) Сырдарыя облусунун Ташкент (Курама), Самарканд облусунун Ходжент жана Фергана облусунун Кокон, Маргалан, Андижан, Наманган ж.б. уездеринде жайгашкан.

Туркестан генерал губернаторлугунун (Туркестан крайынын) Самарканд облусунун Ходжент уездине караган чапкылдыктар өзүнчө болуштук болуп, уруунун атынан Чапкылдык болуштугу деп аталат. Анткени, чапкылдыктардын өздөрүнө гана тиешелүү ээлик кылган аймагы-журту, жайлоо-кыштоолору, мазар, көрүстөндөрү жана алар негиздеген ондогон айыл-кыштактары болгон. Ходжент уездине караштуу Чапкылдык волосту курамында Эски-Оочу, Бешкент, Маргун жана Мадыген айылдык жамааттар болуп, 13 айыл-кыштактан турган. Чапкылдык волосту - Чапкылдыктардын ата конушу болгон Ташырабат талаасы, Кожобакырган-Сай, Арка өрөөнү жана Кулунду талаасынан турган чоң аймакты түзгөн. Бул

аймак түштүк тарабынан Такта-Боз, Майдан тоолору, түндүк тарабынан Сыр-Дарыя менен чектелген. Чыгыш тарабынан Фергана облусунун Кокон уездине караштуу Махрам, Канибадам, Исфара, түштүк чыгыш жана түштүк тарабынан Фергана облусунун Кокон уездине караштуу Лейлек, батыш-түштүгүнөн Самарканд облусунун Ходжент уездине караштуу Исфана, Түштүк-чыгыш тараптан Фергана облусунун Кокон уездине караштуу Аваат (лейлек) болуштугу, чыгышта Кокон уездине караштуу Исфара болуштугу, түндүк-чыгыштан Кокон уездине караштуу Махрам болуштугу, түштүк-батыштан Ходжент уездине караштуу Исфана болуштугу, батышта Ходжент уездине караштуу Кистакөз, Унжу, Гулякандаз, Ноо жана Бөксө-Сибирги волосттору менен чектешкен. Түндүк тарабы чыгыштан батышты карай Махрам волостунунун чегинен Кистакөз волостунун чегине чейин Сыр-Дарыя менен чектелет. Чапкылдыктар тарабынан негизделген айрым айыл-кыштактар Чапкылдык волостуна чектеш волосттордун аймагында калып калган. Мисалы, Кокон уездине караштуу Махрам волостунда чапкылдыктын Асанали уругу тарабынан негизделген Каракчыкум, Канибадам волостунда Шор-Коргон жана Баатыр-Коргон, Исфара волостунда. Ошондой эле Ходжент уездинин Кистакөз волостуна караштуу Кистакөз кыштагынын чыгыш тарабында Дидар уругунун өкүлдөрү жашаган, ал эми батыш тарабында Бакыбек уругунун өкүлдөрү жашаган махалла(квартал) болгон [2].

Туркестан генерал губернаторлугунун (Туркестан крайынын) Фергана облусунун аймагындагы чапкылдыктар административдик жактан Кокон, Маргалан жана Андижан уезддеринин волостторуна карап калат. Кокон уездине караштуу Кудаш болуштугу менен Маргалан уездине караштуу Языван болуштугунда чапкылдыктар негиздеген бир канча айыл-кыштактар болгон. Мисалы, Кудаш волостунда: Казыкузат, Дарторкончу, Кудаяркан чек, Малахан чек, Окчу, Жаман-Жар ж.б. Ал турсун чапкылдыктар Кудаш болуштугунда жетекчилик кызматтарды ээлеп турушкан. Мисалы, Шоорук бийдин баласы Эргеш Кудаш волостунда казы болуп иштеген. Андижан уездинин Нарын волостуна караштуу чапкылдыктар негиздеген кыштактар: Чек Кайкы, Когой, Кызыл-Тоо ж. б.

Туркестан генерал губернаторлугунун (Туркестан крайынын) Сырдарыя облусунун Ташкент(Курама) уездинин Искандер волостунун аймагында чапкылдыктар негиздеген Аксак-Ата, Нурек-Ата (Нурөкүм), Алмазар, Арашан ж.б. кыштактар болгон.

Учурда Чапкылдыктар жашаган аймактар

Чапкылдыктар илгертен Кыргызстандын Баткен облусунун Лейлек жана Баткен райондорунун аймагында, Тажикстандын Согду облусунун Исфара, Канибадам, Гафуров жана Жабар Расулов райондорунун аймагында, Өзбекистандын Ташкент облусуна караштуу Бөкө, Паркент, Газалкент, Бостанлык, Жогорку Чирчык райондорунун аймагында, Фергана облусунун Кокон, Маргалан шаарларынын айланасында, Язаван, Учкоприк, Багдад жана Өзбекистан райондорунун, Наманган облусунун Учкоргон, Нарын жана Мингбулак райондорунун, Андижан облусунун Балыкчы районунун аймагында жайгашкан. Ошондой эле Бишкек шаары жана Чүй облусунун Карабалта шаары, Аламүдүн, Сокулук, Москва, Жайыл, Панфилов райондорунун аймагында жашап келишет. Кыргызстан аймагында чапкылдыктардын жалпы саны 60 миңдей. Тажикстанда мурда 20 миңдей болсо, азыр болгону 8-10 миңдей чапкылдык бар. Ал эми Өзбекистандагы чапкылдыктардын жалпы саны 100 миңден көп болот. Жыйынтыктап келгенде чапкылдыктардын жалпы саны 200 миңдей болот.

Чапкылдык уруусу уруусу боюнча маалыматтар.

Кыргыз уруу-уруктарын изилдеп, кагазга түшүргөн илимпоздор Ташкент, Кокон, Языван, Наманган ж.б. тараптагы чапкылдыктарга көңүл бурбай, Ходжент уездиндеги чапкылдыктар тууралуу гана жазышкан. Совет доорунда Лейлек районунун аймагындагы чапкылдыктар менен чектелишкен. Бардык кыргыз санжырачы жана тарыхчылары чапкылдыктар тууралуу үстөртөн гана маалымат беришкен. Ошол себептен чапкылдыктар кыргыз тарыхчылары тарабынан толук жана терең изилденбей калган. Санжыра иликтөөчүлөр, санжырачылар деле «уккан кулакка жазык жок» деген принцип менен, чапкылдыктарды бири найманга, кээ бири кесекке кошуп келишкен. Эгемен Кыргызстандын тушунда гана чапкылдыктар боюнча маалыматтар илимий оборотко алына башталды десек жаңылбайбыз.

Падышалык Россиянын тушунда жазылган маалыматтар:

Чапкылдыктар боюнча Падышалык Россиянын тушунда орус окумуштуулары, изилдөөчүлөрү жана чиновниктери тарабынан жазылган маалыматтар арбын учурайт. Айрыкча

А.А. Кушакевичтин «Сведения о Ходжентском уезде» (1871) [5], А.П. Федченконун «Путешествие в Туркестан» (1875) [7], Н.С. Лыкошиндин «Чапкуллукская волость Ходжентского уезда» (1906) [6], В.Н. Зайцевдин «Памир - центр Туркестана» (1903) [3], И.И. Зарубиндин «Список народностей Туркестанского края» (1925) [4], «Население Самаркандской области. Его численность, этнографический состав и территориальное распределение» 1926, К.К. Палендин «Отчет по ревизии Туркестанского края, произведенной по высочайшему повелению сенатором гофмейстером графом К.К. Паленом» (1909-1911) эмгектеринде маалыматтар камтылган. А.А. Кушакевич «Сведения о Ходжентском уезде» (1871) деген эмгегинде азыркы Лейлек районунун аймагында кесек жана чапкылдык деген кыргыздын урууларынын өкүлдөрү жашайт. Чапкылдыктар: Жапар, Тайлакы, Асанали ж.б. уруктардан турары тууралуу маалыматтарды жазган. Н.С. Лыкошиндин «Чапкуллукская волость Ходжентского уезда» (1906) деген эмгегинде кыргыздын чапкылдык деген уруусу азыркы турган аймакка бир мезгилдерде Алай тараптан келип, жайгашып калгандыгы жазылган.

Чапкылдыктар тууралуу Абдурахман аптабачыга байланыштуу: «1870-жылдын башында ал кыргыз бийлери менен байланышып, Кудаяр ханды алмаштырууну көздөгөн. Абдурахман аптабачы лейлектик кыргыздардын чапкылык уруусунун бийлерине көтөрүлүшкө чыгуу зарылдыгы жөнүндө суранып кат жазган. Натыйжада, лейлектиктер Кокон хандарынын Кожент шаарында жашап жаткан урпактарынын бири Садыкбектин уулу Абдыкеримбекти чакырышып, хан көтөрүшкөн. Көтөрүлүшчүлөргө каршы Кудаяр хан 7 пансаттын башчылыгында чоң кошуун жиберип, кыймылды аёосуз баскан. Кыргыздар тоого качып кетишкен. Ошол мезгилде Россиянын карамагында турган Кожентке кайткан Абдыкеримбекти орус бийликтери Кудаярдын өтүнүчү менен Кокон ордосуна туткун катары тапшырышкан» - деген маалыматтар Кыргызстандын жана Өзбекстандын Улуттук энциклопедияларында кездешет. («Кыргызстан». Улуттук энциклопедия: 1-том. Башкы ред. Асанов Ү.А., Б.: Мамлекеттик тил жана энциклопедия борбору, 2006; Национальная Энциклопедия Узбекистана, "Абдурахмон офтобачи" стр. 43;). Бул маалыматтардан Кокон хандыгынын тушунда чапкылдык уруусу саясий күчкө ээ болгондугун жана ошол кездеги саясатчылар чапкылдыктар менен эсептешип турганы туурасында билсек болот.

Совет доорунда чапкылдыктар тууралуу жазгандар:

1) Сыдыков Абдыкерим «Краткий очерк истории развития киргизского народа» (1926); «Родовое деление киргизов» (1927).

2) Винников Я.Р. «Родо-племенной состав и расселение киргизов на территории Южной Киргизии / Труды Киргизской археолого-этнографической экспедиции» (1956).

Абдыкерим Сыдыков А.А. Кушакевичтин «Сведения о Ходжентском уезде» (1871), А.П. Федченконун «Путешествие в Туркестан» (1875) Н.С. Лыкошиндин «Чапкуллукская волость Ходжентского уезда» (1906), В.Н. Зайцевдин «Памир - центр Туркестана» (1903), И. И. Зарубиндин «Список народностей Туркестанского края» (1925), «Население Самаркандской области. Его численность, этнографический состав и территориальное распределение» (1926), «Отчёт об этнологических работах в Средней Азии летом 1926 г.» (1927) деген эмгектери менен таанышпастан туруп, эң негизгиси Сыдыков чапкылдыктар жашаган аймакка барбай туруп, башкалардан чапкылдыктар тууралуу уккандарына таянып, чапкылдыктарды найман уруусунун бир уругу деп жазган. Я. Р. Винников чапкылдык уруусунун өкүлдөрүнө жолукпастан, Абдыкерим Сыдыковдун китептериндеги маалыматтарга жана уккандарына таянып, чапкылдыктарды найманга кошуп койгон. А.Сыдыков да Я.Винников да чапкылдыктардын тарыхы менен санжырасына, уруулук түзүлүш структурасына, курамына маани беришкен эмес.

Бул боюнча чапкылдыктын санжырачысы Акматали Ормошов 2010-жылдын 8-июнунда Бишкек шаарында өткөн Ичкиликтердин 1-Курултайында “биз найманга кирбейбиз, чапкылдык өзүнчө уруу” -деп, айтып чыгып, жыйынтыгында курултайдын делегаттары чапкылдык кыргыздын ичкиликтер тобуна кирген 40 уруунун бири деп чечим кабыл алышкан.

Эгемен Кыргызстандын тушунда жазылган маалыматтар:

Эгемен Кыргызстандын тушунда гана кыргыз окумуштуулары тарабынан чапкылдык уруусуна көңүл бурула баштады. Кыргыз окумуштууларынан белгилүү тарыхчы, этнограф, тарых илиминин доктору Олжобай Каратаев өзүнүн 2003-жылы жарык көргөн «Кыргыз

этнонимдер сөздүгү» деген китебинде чапкылдыктар кыргыздын ичкиликтер тобуна кирген өзүнчө уруу деп жазат. Ушундай эле ойду атактуу географ окумуштуу, география илимдеринин доктору Курманали Матикеев да 2004-жылы басмадан чыккан «Кыргызстандын тарыхый географиясы» деген китебинде жазып, чапкылдыктардын бир бөлүгү Иран тарапка ооп кеткендигин билдирет.

2002-жылы пайдаланууга берилген Чолпон-Ата шаарындагы Ч.Айтматов атындагы «Рух-Ордо» маданий борборунда кыргыз элинин генеалогиялык дарагында чапкылдык уруусу ичкиликтер тобундагы уруулардын катарында турат.

Кыргыздын ичкиликтер тобуна кирген кыргыз урууларынын тарыхы менен санжырасын изилдеп, иликтеген белгилүү санжырачы Сабыт Саттаров «Лейлек тарыхы» (2004), «Абат тарыхы, санжырасы жана ичкилик кыргыздар» (2009) деген эмгектеринде чапкылдыктар ичкиликтер уруулук бирикмесине кирген кыргыздын 40 уруусунун бири деп баса белгилейт. Ушундай эле пикирди белгилүү санжыра иликтөөчү, ичкиликтер тарыхын изилдеген Камил Орозбаев «Ичкилик элинин тарыхы» (2020) деген китебинде жазып кеткен. Китепте автор чапкылдык кыргыздын 40 уруусунун бири экендигин далилдеп чыккан.

Мындан башка чапкылдык уруусунун өкүлдөрү тарабынан да жазылган китептерде макалаларда чапкылдык уруусу кыргыз тарыхында өз орду бар уруу экендигин тастыктаган ой-пикирлер айтылган. Айрыкча Акматали Ормошев жана Каримов Жоошбай менен бирге жазган «Маргун баяны» (1995), «Чапкылдыктар, Чапкынчылар санжырасы» (2009) эмгектеринде бул ойду баса белгилеп кеткен. Жолдошбай Малабаев, Кочкор Батыров, Орунбай Ахмедов, Жунус Анарбаев жана башкалар да чапкылдыктар кыргыздын өзүнчө уруусу экендигин белгилеп, жазышкан.

АКИ-пресске (АКИ-пресс маалымат агенттиги) Акматали Ормошевдин жана Орунбай Ахмедовдун чапкылдыктар тууралуу бир канча макалалары жарыяланды.

2010-жылдын 8-июнунда Бишкек шаарында алгачкы жолу ичкиликтер тобуна кирген уруулардын 1-Курултайы кыргыз улутун түзгөн 40 уруунун өкүлдөрү, Оң жана Сол канаттын уруу башчылары, санжырачылар, тарыхчы окумуштуулар, коомдук жана мамлекеттик ишмерлердин катышуусунда өткөрүлгөн. Курултайда негизги баяндамачы тарых илимдеринин кандидаты, тарыхчы Бектемир Жумабаев ичкилик уруулары: абат, бостон, жоокесек, канды, кыпчак, кыдырша, кесек, найман, нойгут, тейит, төөлөс, оргу, чапкылдык тууралуу маалымат берген. Курултайдын делегаттары чапкылдык уруусу ичкилик тобуна кирген кыргыздын 40 уруусунун бири деген чечим кабыл алышкан.

2023-жылы «Чапкылдык» коомдук бирикмеси КР Юстиция министрлигинен расмий каттоодон өтүп, күбөлүк жана мөөргө ээ болду. 2023-жылдын 17-октябрында Бишкек шаарында Чапкылдык уруусунун 4-Курултайы болуп өттү. Курултайда Чапкылдык уруусунун расмий санжырачысы Акматали Ормошов чапкылдыктар тууралуу баяндама жасады. Ошондой эле чапкылдык уруусунун кыскача тарыхы менен санжырасы жана чапкылдыктын курамындагы ар-бир урук-топтордун генеалогиялык схемасы камтылган «Чапкылдыктар» китебинин бет ачаары болду.

«Чапкылдык» аталышы

1. Чапкылдык – кыргыздын 40 уруусунун биринин аталышы.
2. Чапкылдык (Чапулдук) - Падышалык Россиянын Туркестан генерал губернаторлугунун (Туркестан крайынын) Самарканд облусунун Ходжент уездине караштуу административдик бирдик - волость.
3. Чапкылдык - Өзбекистандын Фергана облусунун Яззаван районуна караштуу кыштак. Почта индекси -150607.
4. Чапкылдык – КР Баткен облусунун Лейлек районуна караштуу Кең-Талаа(Маргун) айыл өкмөтүнүн аймагындагы Кереге-Таш (Даргаз) айылындагы байыркы мазар, көрүстөн.
5. Чапкылдык – КР Баткен облусунун Лейлек районуна караштуу Кең-Талаа(Маргун) айыл өкмөтүнүн аймагындагы Мурас(Маргун) айылындагы көчө.
6. Өзбекистандын Фергана облусунун Яззаван районуна караштуу Чапкылдык кыштагындагы көчө.
7. Чапкылдык – КР Юстиция министрлигинен расмий каттоодон өткөн коомдук бирикме.

КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТТАР

1. Автордун талаа материалары: Сулайманов Э.Ж. Ош шаары, 1990.
2. <https://ky.wikipedia.org/wiki/%>
3. Зайцевдин В.Н. Памир - центр Туркестана. – М, 1903.
4. Зарубин И.И. Список народностей Туркестанского края. – М, 1925
5. Кушакевич А.А. Сведения о Ходжентском уезде. – М, 1871.
6. Лыкошин Н.С. Чапкуллукская волость Ходжентского уезда. – Л, 1906.
7. Федченко А.П. Путешествие в Туркестан. – М, 1875.